

VII.

TISZA KÁLMÁN.

Az eddig előadottakból érthető, hogy a mint a volt Deák-pártnak lassanként ellenzékké vált vezéregyéniségei, — úgy a fuzionált conservatívek és független szabadelvűek is, nem elvi, hanem személyi politikát követnek Tisza Kálmán ellen. S ki lehet mondani, hogy a 2-ik fuzió alapja nem a haza javára, de a Tisza Kálmán elleni gyűlölködésre és boszúra irányult törekvés.

A conservatívek ép úgy, mint az új dissidensek s a volt Deák-pártnak független szabadelvűekké lett tagjai — elég önhittén — Tiszát vádolják a hét évig uralkodott többség végzetes megbuktatásával; a volt balközép azon tagjai pedig, a kik a szabadelvű párt kebeléből először váltak ki, Tiszát vádolják új pártjukba vetett re-

ményük meghiusulásáért, s tán magukra boszankodnak, hogy későn látták be, mily alaptalanul szakítottak a miniszterelnökkel; de az emberi természetben fekszik saját baklövésünk el nem ismerése és az abból eredő következményekért a felelősségnek másra háritása.

Innen az ellenszenv, mely a miniszterelnök személyében keresi az ország minden bajának indokát.

Növeli a Tisza ellen intézett támadások éleségét az, hogy az egyesült ellenzékben oly tagok játszanak vezérszerepet, a kik, mint Kerkápoly vagy Lónyay is — Magyarországra nézve erkölcsi halottak. Ez emberek szivükben gyűlölettel; agyukban a rombolás daemoni gondolataival; tetteikben az ártani, pusztítani vágyó törekvések végrehajtásával azt hiszik, hogy magukat fogják tisztára mosni, ha a Tisza Kálmán tiszta jellemét abba a piszokba rántják le, a melyben ők két és fél évig fetrengettek. Csak is ennek a daemoni ártani vágyásnak, ennek a romlolási ösztönnek lehet tulajdonítani, hogy ily nyomorúlt pamphlet, mint a II-ik Kákay Aranyos könyve — napvilágot láthatott.

Hiszen, ha az mind igaz, a mi abban a munkában Tisza ellen össze van halmozva, akkor a miniszterelnököt nem a kormány élén megtűrni, de — főbelőni kellene.

De ha nem igaz, akkor azt az embert, a ki e könyvet irta, (azokkal együtt, a kik sugalmaz-

ták) ki kellene ebből az országból kergetni, mint a — veszett kutyát, a mely ma a miniszterelnököt marja meg, holnap, — ha mostani pártja kegyelméből Erdélybe megint meg nem választják képviselőnek, azokat fogja megharapni, a kik előtt ma — a farkát csováolja.

És e párt, a melynek ilyen literátorai és ilyen literaturája van; — ez a párt — s ennek a pártnak a sajtója gúnyolódik a kormány-sajtó magatartása fölött. „Subventionált“ „a kormány zsoldján élő“ — „félhivatalos“ és az Isten tudja minek nevezi el a többség organumait, mintha valaki a kormány mellett nyilatkozó meggyőződését másképen el nem mondhatná, mint — fizetésért, s mintha a kormánynak nem volna kötelessége a saját lapjait értesíteni azon események felől, a melyeket nyilvánosságra hozni akar.

Ez a subventió emlegetés, a kormánypárti íróknak ezen gyanusítása a második fuzió politikai működésének megkezdése óta jött divatba, s azóta kezdik használni a „független sajtó“ elnevezést is.

Hát hiszen, ha a kormánypárti sajtó nem független, ha az félhivatalosa Tiszának, — akkor az ellenzéki lapok épen úgy nem függetlenek, s épen úgy félhivatalosai az ő pártjuk vezéregyéniségeinek.

És néhányan közölök plane már félhivatalosai voltak a néhai — Deák-pártnak is.

Függetlenségről tehát nekik — legkevésbé van joguk beszélni.

*
* *

A mi meg a subventiót illeti, ugyan kérem, hagyják el!

Azt hiszik, hogy nem tudja minden gondolkozó ember, hogy önök valamenyen subventionálva vannak? Egyikök pénzzel, vide „Kelet Népe;“ a másikuk egy bizonyos előfizető mennyiséggel, vide „Közvélemény,“ a melyet csak Lichtenstein nyolevan példányban járát, és így a volt független szabadelvű párt többi tagjai is. És így tovább . . . és így tovább . . .

Ne kívánják, hogy leleplezéseket tegyek, mert olyanok mellett, a melyekért nincs mit szégyenleni, mondhatnék el dolgokat, a melyek a sajtó tekintélyét a közönség előtt — nem nagyon emelnék.

*
* *

Abban, hogy egy lap subventiót húz, — legyen a subventió direct vagy indirect, — nincs mit szégyenleni. Hiszen minden párt, ellenzék vagy kormány, tartozik nemcsak a maga lapjai-

ról, de a maga iróiról is föltétlenül gondoskodni. Ez erkölcsi kötelesség, — mert az író, valamint a lap az illető párt elveit közvetíti a közönséggel. Az író, vagy a lap, a mely e közvetítő szerepre vállalkozott, gyakran tiz annyi szolgálatot tesz övéinek, mint egy képviselő jólbetanult és szépen előadott országgyűlési beszéde. Az írot és a lapot mindenki olvassa, — az országgyűlési beszédeket csak kevesen.

Az író a hévteljes előadás, a meggyőződés ereje, a stýl melegsége; a lap a szerkesztés ügyessége, változatossága által hat; — míg egy képviselő szónoklatában a hatás, — ha az illető képviselő nem h a z a beszél, — csak hallgatóságára, s erre is csak a szónoki közyetlenség által történik.

Subventiót adni és elfogadni tehát nem szégyen, ha a subventió olyan embernek vagy lapnak adatik, a ki azon párt iránti hűségét, ragaszkodását, a mely pártnak támogatását igénybe venni akarja, bebizonyította.

A mi irodalmi viszonyaink között subventiót adni egy bizonyos fokig a pártok becsület-kérdése, a mint hogy azt elfogadni az illető lapok vagy írók életérdeke. Olvasó közönségünk csekély. Egy lap előállítása tömérdek pénzt vesz igénybe, annyira, hogy ki merem mondani, mikép Magyarországon oly magyar politikai napilap, a mely pusztán előfizetőire támaszkodik, — egyetlen egy sincs, és még nagyon sok ideig nem is

lesz; mert az előfizetők egy lap óriási költségeit — a nálunk divatozó előfizetési árak mellett — fedezni nem képesek. A mely magyar lap tehát övétől direct vagy indirect subventiót nem kap, — deficittel dolgozik, s egyes irodalmi részvénytársaságok dividendája rovására él.

*
* *
*

De az ellenzéki sajtónak qualifikálhatatlan magatartása a kormánylapok iránt csak természetes következménye az ellenzék politikai magatartásának — a szabadelvű párt és a miniszterelnök személye ellen.

Hogy azonban e kedves „függetlenek“ mások szemében meglássák a szálkát, s a magukéban a gerendát ne vegyék észre, — ezt nem tettem volna fel és ez sokáig nem is tarthat így!

Meg kell annak szünni előbb-utóbb — az irodalmi tisztesség érdekében; s a független sajtó okulni fog a subventiónált sajtó higgadt, méltóságos s még az ellenségben is bizonyára tiszteletet gerjesztő modorán — és föl hagy a „félhivatalosság“ „kormányzsold“ stb... stb... hánytorgatásával.

Lássák, tisztelt „független lapok, akkor kellett volna a subventiót hánytorgatni, mikor a subventiónálás nem a párt- vagy kormány erkölcsi kötelessége, hanem embervásárlás és a rendelkezési alap örült elpredálása volt;

mikor a subventiót elfogadni nem tartozott a tisztességes cselekedetek közé: — a volt Deák-párt idejében!

Mert ugyan ki fogja Petőfit vádolni, hogy Kossuthtól egyidőben subventiónáltatni akarta magát? Senki!

Sőt Kossuthot kárhoztatják, a miért Petőfinek nem adta meg a kért kormánysegélyt.

Ki fogja Kossuthot és a 48-ki kormányt vádolni, hogy két politikai lapot subventiónált?

Ki nem találja természetesnek, hogy a volt balközép subventiónálta a „Hazánk“-at?

Kinek jutna eszébe gróf Lónyait kárhoztatni, hogy érdekei szolgálatában megfizette a „Reform“-ot?

Ki fogja rossz néven venni a kath. klérustól, hogy pénzáldozatok árán tartotta fenn a „Jelenkor“-t? És így tovább...

De ki nem fog orca-pirulás nélkül gondolni arra az időre, midőn ezreket prédáltak egy olyan lap alapítására, a melyre semmi szükség nem volt? — Midőn a legkisebb vidéki lap is gazdagon dotáltatott; egy szóval, hogy felesleges ismétlésbe ne essem, ki nem gondol orcapirulással arra az időre, mikor a kormánypárti sajtó legnagyobb része nem — támasza, de — zsoldosa volt a kormánynak. Midőn a kormány a sajtónak nem megélhetését biztosította, hanem préda pazarsággal vásárolta meg magának a sajtó támogatását.

Ki nem fog orcapirulás nélkül gondolni a gróf Lónyai Menyhért miniszterelnökségének idejére?

* * *

Ma, ismétlem, ha a subventió kérdését fessegetik, rontják a magyar sajtónak azt a jó hírét, a melyre bizony büszkéek lehetünk, mert elmondhatjuk, hogy a magyar írók és a magyar lapokat segélyezni lehet, sőt kell, de azért a magyar író és a magyar sajtó. — nem eladó.

És ez a különbség, hogy csak nagyon közel példát mondjunk, a bécsi és a magyar lapok között. Azokat nem segélyezi senki, azokat megveszik; a mi újságainkat pedig segélyezik és meg nem vehetik.

Ha azonban az irodalmi tisztesség útjáról oly rohamossá válik a sülyedés a piszkolódások mocsára felé, mint a mily mérvben azt ma az ellenzéki lapok részéről tapasztalhatjuk, úgy nem sokáig lesz okunk a magyar sajtó becsületére büszkének lenni.

* * *

Ha már épen ehez a kérdéshez jutottam, nem hagyhatok említetlenül egy kis történetet, a mely különben is könyvem tárgyához tartozik.

A múlt hónapok valamelyikében egy újságíró jelentette be magát Tisza Kálmánnál. Előadta, hogy ő Bécsből jön egyenesen azért, hogy a

miniszterelnöktől engedelmet kérjen, hogy arcképét egy bécsi illusztrált lapban kiadhassa.

— Nem lehet ellene kifogásom — válaszolt Tisza, s ha csak azért jött, kár volt Bécsből idáig fáradni.

— De én meg akartam kérni Excellenciádat, hogy engem arcképével szerencséltesse.

— Sajnálom, azzal nem szolgálhatok; én legfőlebb Sárkányhoz vagy élcpjainkhoz utasíthatom.

— De azt is meg akartam kérdezni, hogy az arcképkiadásért némi jutalmat remélhetek-e?

— Ha ön az én arcképemet jutalom reményében adja ki, biztosítom, hogy kárbavesztett munkát végez.

* *
* *

Ha Tisza Kálmán hiú ember, föltételezhető-e, hogy a bécsi ujságíróknak ajtót mutasson?

Nem. ha csak II-dik Kákay Aranyos úgy nem magyarázná a tolakodó elutasítását, hogy az ajánlatban Tisza Kálmán épen hiuságát látta megsértve.

Ám, ha azt a magyarázatot elfogadjuk, el-esik azon állítás, hogy Tisza nem riad vissza semmiféle eszköztől; ha arról van szó, hogy céljaihoz közelebb jusson, hogy mások rovására előnyöket vívjon ki magának. El-esik ezen állítás, mert Austriában, a hol Tiszát egyáltalán nem

szeretik, előnyére szolgál neki, hogy egy képes lap arcképét közli, kedvezően megírt életrajz kíséretében.

És Tisza Kálmán nem használta föl e kínálkozó eszközt.

*
* *
*

De végre is ez csak csekélység. Mindamellett — jellemző, mert nagy emberek nagy hibái legtöbbször csekélységekben nyilatkoznak. Hogy Tiszában van némi hiúság, ez természetes, hiszen minden önérzetes ember jellemének alapvonása a hiúság: a ki ismeri becsét, hiú magára, mert a kiben semmi hiúság nincs, az nem számol és nem is kíván számíthatni a közélet terén.

Deák Ferenc is hiú volt: hiú volt arra, hogy ő királyi kegyet, kitüntetést, miniszteri tárcát el nem fogadott; hiú volt arra, hogy kényszerítette elismerni politikai ellenfeleit is, hogy a kibékülést Ausztriával önzetlen hazaszeretetből vitte keresztül.

A hiúság csak ott hiba, csak ott fajúl a hibából gyakran bűnné, ha túlságokba megy, ha ez uralja az ember minden tettét, s ha imádott önszemélyén kívül minden más silány semmisséggé törpül előtte.

A hiúságnak ezt a bűnre való túlhajtottságát tulajdonítják Tiszának személyes ellenségei.

Képtelen állítás, mely nevetségessé lesz az ellenkezőt bizonyító tények előtt.

*
* *
*

A hiúság nem ismer engedményeket; legalább oly fokú engedményeket nem, melyek semmivé teszik magát a hiúságot.

Ha Tisza tetteit személyes hiúság vezérli, a mely még a magasabb politikai érdekeket is maga alá rendeli, az Ausztriával folytatott kiegyezési alkudozások folyama alatt a miniszterelnök bizonyára sokszor letette volna tárcáját — hiúságból, mert visszavonulása a látszat után ítélő frázis kergetők előtt a népszerűség oly magaslatára emeli őt, a melyhez eddig alig van fogható.

Ha Tisza Kálmán hiú, akkor a szabadelvű párt tanácskozását a rendelkezésére álló eszközökkel úgy vezeti, hogy azok ne okozzanak neki méltatlanul annyi keserű órát, mint a mennyit némely alattomos áskálódók intriguái által tényleg szereztek.

Ez alattomos áskálódók ma már megtalálták méltó helyüket az egyesült ellenzék körében, s a szabadelvű párt tanácskozásaiban ma is mint azelőtt, a legteljesebb vélemény szabadság uralkodik.

Ha Tisza Kálmán hiú, s hiúsága a hatalom szeretetében éri tetőpontját, akkor Tisza ma megint nem miniszter. Célját elérte, uralkodott egy ország felett, hatalmában a népszerűség

nymbusa övedzte: hiúsága tehát teljes kielégítést nyert. Míg ma szidják, gúnyolják, gyanúsítják, s oly eszközökkel küzdenek ellene, a melyek közül egy is elég arra, hogy a hatalom szeretete kihüljön szívében, hogy hiúsága, ha — ismétlem, hiúság az, a mi a hatalomhoz köti, — ezerszer meglegyen alázva.

* * *

Mielőtt II-dik Kákay Aranyos hiúsággal vádol valakit, nézzen szét övéi körében és ismerje meg a hiúságot a maga egész nagyságában.

Hoffmann Pál példája mindjárt hatalmasan igazolja főnebbi nézeteimet.

A híres jogtudóst a Deák-párt idejében megbízták, csinálja meg a magyar magánjog codex tervezetét. El is készült belőle az általános rész, fizettek a munkáért Hoffmannak hét ezer forintot s kiadták e kitünő könyvet vadgalambszín borítékban Eggenberger és társánál. Mikor e javaslat megjelent, akkor látta a kormány, hogy még előbb külön kellene valakinek másik hét ezer forintot fizetni azért, hogy a codex tervezet megértsék, a kik megrendelték, mert olyan magyarsággal volt megírva, hogy azon más, mint Hoffmann, el nem igazodhatott.

Ezt a másik hét ezer forintot azonban sajnálták, miután — a mint az a volt Deák-párt idejében már megszokott dolog volt — későn

látták be, hogy a munka lefordítására úgy is kár lenne a pénzt vesztegetni, mert az egész javaslat hét ezer — krajcárt nem ér.

Udvariasan tudtára adták az érdemes jogtudósnak, hogy codexének „általános része” — annyira különös, hogy a „különös rész” megrendelése teljesen fölösleges.

És Hoffmann Pál megsértett hiúságában minden zaj nélkül ott hagyta a kormánypartot, mint Szent Pál az oláhokat, s fölcsapott conservatívnek.

E tette a sértett hiúság természetes következése. Ha a többség kebelében marad, elveszti a jogtudós tekintélyét, míg új pártjában, sőt ma az egyesült ellenzék körében is, mint érdemes jogtudóst ünneplik.

S tekintettel a föntartott conservatív elvekre, alapos nézetei lehetnek, hogy az ellenzék kormányra jutásával a magyar magánjog általa megkezdett codificationális munkálatait vele fogják bevégeztetni.

Elég gyorsan dolgozik arra, hogy az egész magyar magánjognak hamar — végére járjon.

* * *

Tisza Kálmán minden politikai akcióját az ő egyéni érdekei irányozzák.

Ez azon második súlyos vád, a melylyel II-dik Kákay Aranyos a miniszterelnököt illeti.

Könnyű valamit állítani; sokkal nehezebb bizonyítani. Ezt az igazságot úgy látszik II-dik Kákay Aranyos igen jól tudja, mert az állításokban bővelkedik, de bizonyítani semmit nem bizonyít.

Nehéz is volna; különösen azt, hogy Tisza Kálmán tetteit önzés és egyéni érdek vezérlik. Ha a miniszterelnök 3 évi kormányzása alatt már részesítette volna az országot azon kedves meglepetésben, hogy, míg a földbirtokos osztály pusztúl — ő maga, mint egyik előde, gróf Lónyay Menyhért tette — 4 millió frtért uradalmat vásárolt volna magának; vagy egy szép reggelen olvastuk volna már az újságban, hogy a miniszterelnök Budapest fővárosának középítési bizottságától arra kért engedélyt, hogy egy palotasort építhessen magának a sugárúton, mint ezt Kerkapolyi tette a Csillag utcában, akkor az önzés és érdekvágyás mellett legalább a valószínűség szólna. De így mi egyéni érdeke lehetne Tiszának olyan, a mely politikai aktióinak indokul szolgáljon?

Semmi!

A hatalom megtartása legkevésbé, mert a mit állítottam II. Kákay Aranyos azon gyanúsítása ellen, hogy a hatalom megtartása Tiszánál a nagyfokú hiúság eredménye, épen azt állíthatom azon föltevés ellen, mely a hatalmat Tisza kezében egyéni érdekekből látja megtartva.

Különben e két állítás annyira ellentétes, hogy egyik a másikat dönti meg. Mert a ki a hiúság lélektani természetét ismeri, az nagyon jól tudja, hogy egyéni érdekek az egyéni hiúság előtt mindig hátrálni szoktak: míg viszont az önzés és érdekvadászat erős túlsúlyánál hiúságról nem lehet beszélni.

*
* *
*

Azon tapló-eszűek, a kikben a gyanú szikrája hamar tüzet fog, bizonyára azt fogják nekem II. Kákay Aranyossal ellenvetni, hogy: mi lehet az más, mint egyéni érdek, hogy Tisza Kálmán megalázza magát és hétről hétre a bécsi minisztereknél entre-chambreiroz.

Szivesen fölvilágosítom azokat, a kik nem tudnák, hogy e bécsi járás-keles egyszerű oka abban rejlik, mert közös korona-tanácsoknál Ő Felsége elnököl, s így a közös korona-tanácsok ott tartatnak meg, a hol Ő Felsége épen időzik; s miután a király a tél folyamában legtöbbnyire Bécsben lakik, azt hiszem, a kellő értékére vezettem vissza Tisza Kálmán és minisztertársai bécsi utazásait.

De a kik emlékezni akarnak, tudhatják, hogy a bécsi miniszterek is jártak Pesten s egyúttal emlékezhetnek rá, hogy ez azon időben

történt, midőn király Ő Felsége Budán lakott. —
Ime a nagy titok kulcsa.

* *
* *

És mégis önzés, egyéni érdekek azok, a melyek nem engedik Tiszának, hogy a hatalmat kezeiből kiengedje akkor, a mikor különben sem volt, a kit utódjául a királynak ajánlhatott volna. Önzés, egyéni érdek, a melynek igaz neve: — hazaszeretet!

A hazáját szerető ember érdeke, önzése: — a haza boldogítása.

És Tisza Kálmán szereti hazáját.

Tisza Kálmán elmondhatja Kossúthtal: „oda dobnám önöknek e tárcát most mindjárt, mert oppositiot csinálni könnyü; de itt akarok maradni e helyen, mert nehezek a viszonyok és én nehéz viszonyok közt akarok szolgálni!“

Csakhogy persze II-ik Kákay Aranyos és azok, a kik az ő könyvét elég vakmerők „korszakot alkotónak“ nevezni, hogy a nemzet egész korszakára a cynismus bélyegét süssék rá, azok nem tudják méltányolni azt az önzést és azt az egyéni érdeket, a melynek neve: — honszerelem!

* *
* *

Egyébiránt volt olyan idő — épen a mult esztendőben — a mikor Tisza Kálmán lemondott.

Akkor ráfogták, hogy — komédiázik.

Most, hogy nincs oka lemondani, ráfogják, hogy — nem akarja a hatalmat kibocsátani a kezeiből.

Milyen igazsága volt Kossuthnak, mikor kimondotta, hogy: „oppositiót könnyű csinálni!”

* *

De lássuk hát, komédiázott-e csakugyan Tisza Kálmán?

Anélkül, hogy mélyen bele kellene eresz-
kednem a politikába, kimondhatom a — nem-et.

Ő Felsége a király Tisza lemondása után hívatta Senyey Pál bárót, Szlávyt, Majláth Györgyöt és Széchen Antalt, a kikkel a helyzet felől értekezett. Már pedig ha Tisza Kálmán komédiázott, Ő Felségének is részesülve kelle lenni a komédiában, és ki merné ezt a legelső magyar emberről, a legalkotmányosabb királyról fölteni?

II-ik Kákay Aranyoson és az egyesült ellenzék volt Deák-párti tagjain kívül bizonyára senki ebben az országban.

Hanem ők igen, mert nem ma teszik először.

* *

Mikor Szlávy József letette a miniszterelnöki tárcát, nagy volt a rémület a Deák-párt kebelében.

Ki következzen Szlávy után?

A többség tekintélye semmivé lett, s a párt kénytelen volt belátni, hogy ők már csak erő, de nem hatalom többé. A hajdan oly tekintélyes államférfiak lejárták magukat s magán a párton is valami csüggeteg közöny látszott uralkodni.

Az erő érezte tehetetlenségét

Az egyes személyi fractiók pedig nem éreztek kellő erőt tehetségeikhez.

Csak a hatalom után sóvárgó kapzsiság tartotta össze a rohadásra való testet, a mely friss vért kívánt magába, úgy remélván alélt-ságából föleszmélni.

Kezdték emlegetni a — coalitiót, a mint később a fuziót emlegették, s ma mégis azt mondják, hogy Tisza ejtette őket törbe.

A kormányválság ezalatt hétről hétre húzó-dott, de nem merték a valódi okot bevallani. Ő Felsége legmagasabb személyét keverték a do-logba. Minden nap volt valami ujság a király elhatározása vagy véleményéről, s az ügy oly szinben lett a közönség előtt fölmutatva, mint ha a krízis lebonyolítását az uralkodó vette volna kezébe.

Ezt a komédiát aztán a tisztességes Deák-párti lapok is megsokalták, s nyíltan kimondták, hogy a válság nem személyes, de parlamenti természetű, s azért azt a király Ő Felségével takargatni, ha nem alkotmány sértés is, minden esetre az alkotmány semmibe vevése.

S tudják-e önök, ki dobta ezt az igazságot a Deák-párt szemébe?

Kákay Aranyos.

Természetesen nem a — második.

* *
* *

Szinte látom, mint tiltakoznak farizeus képpel a föltevés ellen, hogy a király részese volt a Tisza Kálmán által inscénált komédiának. Nos, ha II. Kákay & consortes nem így értették a komédiát, akkor csak úgy érthették azt, és nem másképp, hogy Tisza oly ügyesen játszott, mikép rászedte magát az — uralkodót.

Sokkal mélyebb tisztelettel viseltetem királyunk bölcsessége és széles politikai látköre iránt, semhogy e pontnál tovább következtetni akarjak.

A nemzet pedig, a mely a király személyében a legelső magyar embert tiszteli, és ismeri Tisza Kálmán lemondásának történetét minden pházisaiban, s tudja, hogy az, a ki kormány alakításra felvult szólítva, őszintén megmondotta, miszerint többet, mint Tisza kivívott, Austriától nyerni lehetetlen, — az ellenzék többi árnyalatai pedig nem lévén kormányképesek, — vezéreiket kormányalakításra felszólítani nem is lehetett; a nemzet — mondom — mely ezt tudja, felháborodva fordul el azoktól, a kik, hogy Tiszára rá foghassák a komédiázást, pimasz gyanújokban

bár nem nyíltan, de azért elég világosan, sérteni merik magát a — királyt.

* * *

A mi II-ik Kákay Aranyos többi vádját illeti, azt hiszem, azokra legméltóbb válasz a — megvetés. Ámbár lehetne felelni mindenikre.

Például: Tisza Kálmán boszúvágyónak van bemutatva. — Ha II-dik Kákay Aranyos a Tisza boszúvágyában a saját esetére gondol, méltánylom szíve keserűségét, — de józanul gondolkozó ember a miniszterelnök eljárását fogja méltányolni.

Én nem akarok személyeskedések terére lépni; — azért hallgatok erről is és sok másról, a mit elmondhatnék.

Azok pedig, a kik könyvemet olvassák, bizonyára elismerik velem együtt, hogy ha Tisza Kálmán nem felelt is meg mindenben a kormányzásához kötött várokozásoknak, — mindenesetre nagy ész, nemes jellem, tapintatos államférfiú, a ki hazaszeretetének s önfeláldozásának már számos jelét adta és bizonyára — adni fogja még.

És elfogják ismerni velem együtt, hogy Tisza Kálmán még tévedéseiben is — magyar nemzeti politikát követett.

A ki pedig őt csak azért, mert nincsen vele egy véleményen, sárral dobálja, az nem politikai erkölestelenséget, az már politikai bünt követ el.